

N:o 40.

Ank. till Riksd. kansli den 22 april 1904, kl. 1 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 11, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående ändring af § 21 läroverksstadgan.

I en inom Andra Kammaren af herr *K. Starbäck* väckt motion, n:o 224, har föreslagits, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t hemställa, att i skolstadgan bestämmelsen om skolungdomens gudstjänster finge följande lydelse: »Rektor må i samråd med läroverksstadens prästerskap minst en gång i månaden å lämpligt rum anordna skolgudstjänst med frivilliga besök af läroverkets ungdom».

Berörda förslag motiveras sålunda: »Den 26 maj 1902 aflät Luleå läroverksskollegium följande skrifvelse till Konungen: »I § 21 af skolstadgan är föreskrifvet, att lärjungarne skola under tillsyn af eu eller flera lärare hvarje sön- och högtidsdag bevista högmässogudstjänsten. Detta stadgande anser Luleå högre allmänna läroverks kollegium vara ägnadt att väcka allvarliga bekymmer. Det yttre tvång på det religiösa lifvets område, som stadgandet om skolungdomens obligatoriska kyrkobesök under läsåret innebär, är farligt och leder lätt till olust och motvilja för gudstjänstfirandet i kyrkan. Söndagsfirandet bör vara en hemmets angelägenhet för den manliga ungdom, som undervisas i våra allmänna läroverk, lika väl som för folkskolans lärjungar samt för den ungdom, som erhåller sin undervisning vid våra flickskolor och andra enskilda läroverk. Det är för de unga bättre att få göra sina kyrkobesök vid sina föräldrars och målsmäns sida, än att det skall ske klassvis under

skolans och vakthafvande lärares kontroll. Kyrkobesöken måste under närvarande förhållanden af lärjungarna själfva sättas i närmaste samband med deras skolgång. När läroverken stängas, då upphöra ock kyrkobesöken, som under terminen — tack vare skolans noggranna kontroll och disciplinära maktmedel — fullgjorts så regelbundet, och vid de stora kyrkliga högtiderna torde elementarläroverkens manliga skolungdom, åtnjutande den frihet ferierna skänka dem från allt skoltvång, äfven i allmänhet anse sig med rätta fritagen från kyrkobesöken och underlåter så att besöka kyrkan, när församlingen i öfrigt som talrikast infinner sig. Ändtligen är den svenska kyrkans högmässogudstjänst både genom sin längd och den betydande del däraf, som utgöres af ett hufvudsakligen didaktiskt moment, nämligen predikan, af den art, att åtminstone skolans yngsta åldersklasser aldrig under några förhållanden borde tvingas att öfvervara densamma. Sker nämligen detta, blir den naturliga följderna i många fall, att den vana, gossen fått att söndag efter söndag med ouppmärksamhet och tankspriddhet följa gudstjänsten, äfven stannar kvar hos ynglingen.

Kollegium har sig ej bekant, att några menliga följder visat sig af den dispens från skolstadgans § 21, som varit samtliga elementarläroverk i Stockholm under en följd af år beviljad. Denna dispens har emellertid ledt till anordnandet af s. k. skolgudstjänster med frivilliga besök af skolungdomen. Kollegium vill därvid framhålla den stora betydelsen af dessa skolungdomens frivilliga kyrkobesök, som äro ägnade att med det goda exemplets makt påverka andan inom skolan i god riktning — ett inflytande, som omöjligen på samma sätt kan utöfvas, då en generaliserande skolstadgeparagraf tillämpas, som ej medger några skolungdomens egna initiativ, hvilka eljest kunde blifva af den största betydelse för de ungas karaktärsutveckling i religiöst afseende. För den händelse, att vederbörligt tillstånd kan erhållas, har församlingspastor i Luleå utlofvat sin medverkan till anordnandet af skolgudstjänst i Luleå stads kyrka minst en gång i månaden under läsåret.

Med åberopande af hvad här ofvan anförts får Luleå högre allmänna läroverks collegium i underdånighet anhålla, att *Eders Kungl. Maj:t täcktes medgifva Luleå högre allmänna läroverk dispens från tillämpandet af § 21 i skolstadgan samt rätt att i stället minst en gång i månaden anordna skolgudstjänster i stadens kyrka med frivilliga besök af skolungdomen.*»

Hernösands domkapitel, till hvilket skrivelsen remitterades, afstyrkte bifall till densamma. Läroverkskollegiets anhållan blef dock i kungl.

resolution af 19 september 1902 bifallen, så att befrielse från § 21 försöksvis medgafs från och med läsåret 1902—1903 tills vidare »under villkor dock, att i Luleå stads kyrka minst en gång i månaden under den tid undervisningen vid läroverket pågår hållas särskilda skolgudstjänster, afsedda för frivilligt deltagande från lärjungarnas sida».

Sedermera ha liknande skrivelser från andra läroverkskollegier aflåtits med i hufvudsak samma motivering. Så af Umeå högre allmänna läroverks kollegium, hvilket anhållan tillstyrkts såväl af skolans inspektor som af stadens kyrkoherde T. H. Svartengren.

Ur den senares uttalande vill jag anföra följande: »De motiv, som tala till förmån för denna anhållan, äro endast två, men väga så mycket, att nådigt afseende verkligen kan på dem fästas. Vår svenska högmässa är för lång för ungdomen. Söndagsgudstjänsten räcker här $1\frac{3}{4}$ timme och ofta ej mer än $1\frac{1}{2}$ timme; men äfven detta senare tidsmått är för långt för de unga, som ej äro vana att sitta stilla mera än 1 timme i sänder. Lärjungarna i läroverkets nedre och nedersta klasser förmå icke hålla uppmärksamheten spänd ens så länge. Predikan i den vanliga högmässan tager icke hänsyn särskildt till ungdomens behof.

Ur dessa två synpunkter instämmer jag underdånigst i anhållan, att läroverkets ungdom måtte befrias från skyldigheten att bevista den allmänna gudstjänsten och att särskilda skolgudstjänster måtte i stället få anordnas.»

Om lämpligheten af gudstjänsternas anordnande i skolan yttras: »Där känner ungdomen sig mera hemmastadd än i kyrkan, där kan gudstjänsten utan olägenhet firas efter en starkt afkortad ritual, där läser någon af läroverkets herrar lärare en predikan för de unga, ifall vid det eller det tillfället en predikant icke står att erhålla, där får en af läroverkets äldre lärjungar tjänstgöra som organist, där skall gudstjänsten säkrast behålla sin karaktär såsom skolgudstjänst, och där uppstå inga anledningar till kollision mellan kollegiet och kyrkorådet.»

Både denna hemställan och liknande från Hernösands och Malmö läroverkskollegier afstyrktes af respektive domkapitel, och samtliga blefvo af Kungl. Maj:t afslagna, »enär den af Kungl. Maj:t tillsatta läroverkskommittén i sitt den 8 december 1902 afgifna betänkande, öfver hvilket utlåtande inforrats från vederbörande myndigheter, föreslagit ändring af berörda § 21 i läroverksstadgan samt frågan härom är på Kungl. Maj:ts pröfning beroende».

I sitt afstyrkande utlåtande af Hernösands läroverkskollegiums anhängan yttrar likväl domkapitlet slutligen: »För sin del har domkapitlet intet emot en till och med rätt betydande inskränkning af antalet obligatoriska gudstjänstbesök för skolungdomen. Därför har domkapitlet ock kunnat biträda hvad läroverkskommittén i detta afseende föreslagit. Kommitténs förslag är emellertid ännu ej lag, och något som helst skäl, hvarför Hernösands läroverk skulle fritagas från hvad som ännu är gällande lag och i de flesta fall praxis, kan domkapitlet icke finna — —»

Den nu gällande § 21 af läroverksstadgan är af följande lydelse: »Lärjungarna beviste, under tillsyn af en eller flera lärare, hvarje sönd- och högtidsdag hägmässogudstjänsten enligt rektors af eforus godkända bestämmande; dock äge rektor efter pröfning af omständigheterna meddela lärjunge tillåtelse att vara från gudstjänst frånvarande.» Läroverkskommittén har i sitt betänkande föreslagit följande ändring: »Lärjungarna beviste, under tillsyn af en eller flera lärare, högmässogudstjänsten så ofta och i den ordning eforus på rektors förslag bestämmer; dock äge rektor — — —»

Visserligen tyckes denna ändring vid första påseendet tillförsäkra något större mått af frihet; någon garanti för minskad tvångsgudstjänst gifver den dock ej, då eforus blir den bestämmande, och såväl den af kyrkoherde Svartengren som af Hernösands domkapitel uttalade uppfattningen väl ännu är att räkna till undantagen. Tvärtom finnes all sannolikhet för att eforus i hvarje särskildt fall, inhämtande prästerskapets mening, vid sitt besluts fattande skall följa denna, äfven om den afviker från rektors och läroverkskollegiets. Och den föreslagna ändringen hindrar ej, att i somliga städer skolungdomen kan komma att tvingas att bevista hvarje högmässogudstjänst, en möjlighet som ej alls synes utesluten, då det, enligt hvad motionären har sig bekant, till och med händt, att prästerskapet framställt den önskan om icke fordran, att skolungdomen skall kvarstanna i kyrkan äfven under pågående nattvardsgång och till dennas slut. Ett sådant förhållande synes åtminstone motionären vara alldeles bestämmande för att i skolstadgan en klar formulering i föreliggande fråga må inrymmas. En praktisk invändning mot den af Luleå läroverkskollegium föreslagna anordningen skulle kunna stödja sig på svårigheten att finna präster villiga till det extra arbete, som särskilda skolgudstjänster komma att kräfva. Skulle denna svårighet verkligen i något fall visa sig öofvervinnelig, kunde ju gudstjänsten anordnas på sätt, som af kyrkoherde Svartengren i ofvan citerade utlåtande föreslås.

Om jag sålunda sammanfattar de skäl, som tala för en inskränkning af skolungdomens obligatoriska gudstjänster, synas mig dessa vara följande: Söndagsfirandet lider af tvång; det bör vara lika för all skolungdom, såväl folkskolans som elementarläroverkens, såväl den manliga som kvinnliga; det är svårt att inse, att lokala förhållanden må kunna inverka, så att å somliga orter fullständig eller större frihet råder mot annorstädes; predikan är ej lämpad för skolungdomen, allra minst för de lägsta klasserna, och högmässogudstjänsten för lång. Till dessa i och för sig talande skäl kommer ännu ett. I föreliggande kungl. proposition i läroverksfrågan har en förlängning af läsåret till 38 veckor föreslagits. Ehuru väl, om detta förslag kommer att fastställas, samtidigt en utsträckning af loftiderna i olika klasser torde komma att äga rum, är särskildt mot slutet af läsåret faran för öfveransträngning för handen, och hvilken betydelse verkliga frisöndagar under sådana omständigheter komma att äga, ligger i öppen dag.»

Paragrafen 21 i stadgan för rikets allmänna läroverk har följande lydelse: »Lärjungarne beviste, under tillsyn af en eller flera lärare, hvarje sön- och högtidsdag högmässogudstjänsten enligt rektors af eforus godkända bestämmande; dock äge rektor efter pröfning af omständigheterna meddela lärjunge tillåtelse att vara från gudstjänst frånvarande.»

Gent emot anförda bestämmelse hemställer motionären om den förändring, att berörda paragraf må erhålla följande lydelse: »Rektor må i samråd med läroverksstadens prästerskap minst en gång i månaden å lämpligt rum anordna skolgudstjänst med frivilliga besök af läroverkets ungdom.»

Såsom man finner, är det fråga om en ganska stor förändring med afseende på här afhandlade område.

Enligt gällande föreskrift hafva läroverkens rektorer och öfriga lärare nu obligatorisk *skyldighet* att ägna läroverksungdomen nödig handledning och tillsyn icke blott under hvardagar utan jämväl under helgdagar, och detta senare särskildt med afseende på de gudstjänstbesök, hvilka tillhöra ett rätt användande af helgdagshvilan. Motionären önskar däremot, att sistnämnda skyldighet för läroverken må upphöra och i stället omsättas i en *tillåtelse* för rektor att i samråd med läroverksstadens prästerskap minst en gång i månaden å lämpligt rum anordna skolgudstjänst. — Med en sådan reform vore ju gifvet, att, därest rektor —

hvilken här vore ensam bestämmande — hade personligt intresse för det höga ändamål, som tillhör gudstjänstlivet, skulle han för visso göra mycket för att tillgodose detsamma såväl med biträde af ortens prästerskap som ock med användande af den hjälp, som kunde komma honom till del från hans medlärare. Men å andra sidan må ej förglömmas, hvad följden skulle blifva, om rektor saknade nyssnämnda personliga intresse. I sådant fall synes fara vara för handen, att hans läroverk komme att ställa sig likgiltigt gent emot lärjungarnes helgdagsfirande och gudstjänstlif, åberopande t. ex. skäl sådana som de, hvilka motionären anfördt från Luleå högre allmänna läroverks kollegium, att »söndagsfirandet bör vara en hemmets angelägenhet för den manliga ungdom, som undervisas i våra allmänna läroverk lika väl som för folkskolans lärjungar samt för den ungdom, som erhåller sin undervisning vid våra flickskolor och andra enskilda läroverk».

Utskottet vill ej bestrida, att söndagsfirandet närmast bör vara en hemmets angelägenhet. Det lider ej heller tvifvel, att från hemmen får förväntas varmt intresse, att deras söner må på bästa sätt använda sin hvilodag. Men hemmen äro härvid ofta vanmäktiga och detta äfven af den anledning, att de äro fjärran belägna från läroverksstaden. Erfarenheten ådagalägger, att här behöfs fortfarande godt stöd från läroverkens sida och detta enligt den grundsats, som fått uttryck i läroverksstadgans 51 §: »Rektors och lärares uppsikt öfver lärjunges skick och uppförande utom lärorummet vare noggrannare, i den mån lärjungen under vistelsen vid läroverket saknar nödig vård och tillsyn af föräldrar eller målsmän.» Utskottet kan alltså ej följa motionären i den mån hans hemställan skulle afse någon afskrifning af läroverkens nuvarande skyldighet att inom helgdagsbudets tillämpning samverka med hemmen för omsorgen om den studerande ungdomens andliga vård, utan håller fastmer före, att här är en sådan vård af särskild betydelse äfven af den anledning, att man från denna ungdom har att förvänta de män, hvilka till allmänhetens bästa skola intaga de mera inflytelserika och tongifvande platserna i både det borgerliga och kyrkliga samhället.

Då motionären vidare hemställer, att beträffande skolungdomen dess gudstjänstbesök må helt öfverflyttas till *frivillighetens* grund, och detta äfven om det skulle vara fråga om särskildt anordnade skolgudstjänster, kan utskottet ej heller här förorda hans hemställan. Såsom det visserligen vore önskligt, att den studerande ungdomen vore så beskaffad, att man med odeladt förtroende kunde ställa hela dess uppfostran på

frivillighetens grund, så vore det vid nu afhandlade fråga naturligtvis också bäst, om man för gudstjänstbesöken kunde uteslutande få hänvända sig till de ungas frivillighet. Nödiga åtgärder bära ock vidtagas, att gudstjänster, afsedda för ungdomen, må med afseende på form och rum blifva för densamma så inbjudande och ändamålsenliga som möjligt. Från den synpunkten måste det anses för en god anordning, att äfven särskilda skolgudstjänster komma till stånd vare sig i kyrkan eller i skolans bönesal, såsom ju ock å en del ställen sedan länge praktiserats. Men äfven detta inberäknadt blir väl ändock det religiösa tillståndet ej bättre än att här kommer att erfordras något yttre tvång. Bäst skulle sådant tvång onekligen göra sig gällande, om det komme i form af goda föredömen icke allenast från föräldrar utan jämväl från läroverkens lärare. Sådana föredömen skulle onekligen för ifrågavarande ändamål vara tjänligare än någon gudstjänst-paragraf, och det är endast såsom ett supplement till här och där i berörda hänseende befintlig brist man har att anse den föreskrift, som fortfarande bör lämnas genom läroverksstadgan.

I detta sammanhang vill utskottet slutligen erinra, att då omskrifna 21 § stadgar såsom regel, att lärjungarne skola hvarje sön- och högtidsdag bevista högmässogudstjänsten, så har denna del redan beaktats af senast tillsatta läroverkskommittén, hvilken i sitt förslag till läroverksstadga låtit paragrafen framträda under följande ordalag: »Lärjunge beviste, under tillsyn af en eller flere lärare högmässogudstjänsten *så ofta och i den ordning, eforus på rektors förslag bestämmer*; dock äge rektor, efter pröfning af omständigheterna, meddela lärjunge tillåtelse att vara från gudstjänst frånvarande.» Man kan alltså förvänta, att ändring i nämnda hänseende snart nog kommer till stånd genom behörig åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

På grund af sistnämnda omständighet och med åberopande af hvad förut anförts, får utskottet alltså hemställa,

att förevarande motion icke må till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 april 1904.

På utskottets vägnar:

J. G. HAZÉN.

Reservation

af herrar *A. Sterner, A. F. Burman, M. Sundström, L. G. Broomé*, hvilka anförde:

»Lämpligheten af den ungdomen i de allmänna läroverken åliggande skyldigheten att söndagligen bevista den allmänna gudstjänsten har ofta af föräldrar och lärare blifvit dragen i tvifvelsmål. Sålunda har det satts i fråga, huruvida en tvångsgudstjänst af den tidsutsträckning och abstrakta art, som denna gudstjänst merendels är, kan verka gagnande för utvecklingen och stärkandet af den religiösa känslan, liksom det också framhållits, huru obilligt det är, att denna ungdom skall vara föremål för en undantagslagstiftning, i det att densamma vid äfventyr af disciplinstraff drifves till kyrkobesök, en åtgärd som går stick i stäf mot vår tids uppfattning af dylika ting. Det har därför blifvit allt mera vanligt vid de allmänna läroverken att anordna s. k. skolgudstjänster hvarannan söndag, hvilka både på grund af den förkortade ritualen och de efter åhörarnas förståndsutveckling utarbetade predikningarna visat sig mer än väl ersätta de för en mognare religiös ståndpunkt lämpade högmässogudstjänsterna.

Herr Starbäcks motion, som tillkommit under känslan af de olägenheter förstnämnda föräldrade bestämmelser medföra, söker genom en skrifvelse till Kungl. Maj:t utverka en ändring i den riktning ett allt mer gällande bruk i detta afseende visat vara lämpligast.

Utskottets flertal har emellertid, utan att beakta vare sig motionärens tungt vägande skäl eller nästan öfverallt erkänd god praxis, icke kunnat bifalla skrifvelseförslaget i fråga, utan i stället föreslagit åtgärder, som dels måste anses pedagogiskt förkastliga, dels torde stöta på stora svårigheter.

I det vi häremot inlägga vår gensaga, vilja vi på grund af hvad vi sålunda anförde hemställa,

att Andra Kammaren för sin del ville besluta,
att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller,

det Kungl. Maj:t täcktes införa den förändring i läroverksstadgan, att bestämmelsen om skolungdomens gudstjänster finge följande lydelse:

Rektor och läroverkskollegium anordne i samråd med läroverksstadens prästerskap skolgudstjänst för läroverkets ungdom minst en gång i månaden; dock äge rektor, efter pröfning af omständigheterna, meddela lärjunge tillåtelse att vara från gudstjänst frånvarande.

Herr *Fridtjuv Berg* har begärt få antecknadt, att han på grund af arbete i annat utskott varit förhindrad deltaga i behandlingen af förevarande motion.

Herr *Halvar Eriksson* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i förevarande motion inom utskottet.